

Persoonlijkheden

Koen Koch

Siegfried Sassoon en het mysterie van de Eerste Wereldoorlog

Koen Koch is gefascineerd door Siegfried Sassoon. Via deze dichter en soldaat probeert hij een beter begrip te krijgen van de oorlog die een stempel drukte op de twintigste eeuw.

‘As for me, I had more or less made up my mind to die, the idea made things easier. In the circumstances there didn’t seem to be anything else to be done’ (MFM: 311). Zo omschreef Siegfried Sassoon (1886-1967) in zijn *Memoirs of a Fox-Hunting Man* zijn gemoedstoestand in het vroege voorjaar van 1916¹. Geen andere woorden dan deze vatten treffender, althans naar mijn opvatting, het desolate karakter en tegelijk ook het onpeilbare mysterie van de Eerste Wereldoorlog samen. De vragen die deze twee eenvoudige zinnetjes oproepen, hebben mij sinds ik Sassoon voor het eerst las, niet meer losgelaten.

Hoe konden talloze soldaten, Sassoon was zeker geen uitzondering, in omstandigheden geraken waarin het aanvaarden van de dood een keuze was die het leven makkelijker maakte? Precies dit fatalisme moet overigens de voortzetting van de strijd in de loopgraven mede hebben mogelijk gemaakt. De generaals hoefden zich dan immers niet te bekommeren om opstandige en weigerachtige soldaten. Maar dat roept dan nog sterker de vraag op waarom deze soldaten zich niet massaal konden of wilden onttrekken aan die omstandigheden, door desertie bijvoorbeeld of openlijke rebellie. Sir William Robertson, als *Chief of the Imperial General Staff* de hoogste Britse generaal, schreef tijdens de Slag van Passchendaele, die in 1917 van juli tot november woedde, vierhonderdduizend soldaten het leven

1 Deze memoires (1928) vormen samen met *Memoirs of an Infantry Officer* (1930) en *Sherston’s Progress* (1936) Sassoons driedelige gefictionaliseerde autobiografie. Hij schreef ook, later, een ‘echte’, alweer driedelige autobiografie *The Old Century and Seven More Years* (1938), *The Weald of Youth* (1942) en *Siegfried’s Journey* (1945). We beschikken ook over twee delen dagboeken, 1915-1918 en 1920-1922. Volgens Sassoon zelf vormen zijn gedichten, verzameld in *Collected Poems 1908-1956* (1984) en *War Poems* (1983), zijn beste autobiografie.

kostte en nauwelijks terreinwinst opleverde: 'I confess I stick to it, more because I see nothing better, and my instinct prompts me to stick to it, than because of any good argument by which I can support it'(cit. in: Brodie 1959: 60). Waarom konden generaals en politici niet uit de tredmolen van de loopgravenoorlog breken die jaar na jaar zonder zichtbaar resultaat honderdduizenden soldaten het leven kostte? Waarom werd de uitputtingsoorlog voortgezet terwijl men toegaf daarvoor geen goede argumenten, behalve dan gebrek aan alternatieven en instinctieve koppigheid, te hebben?

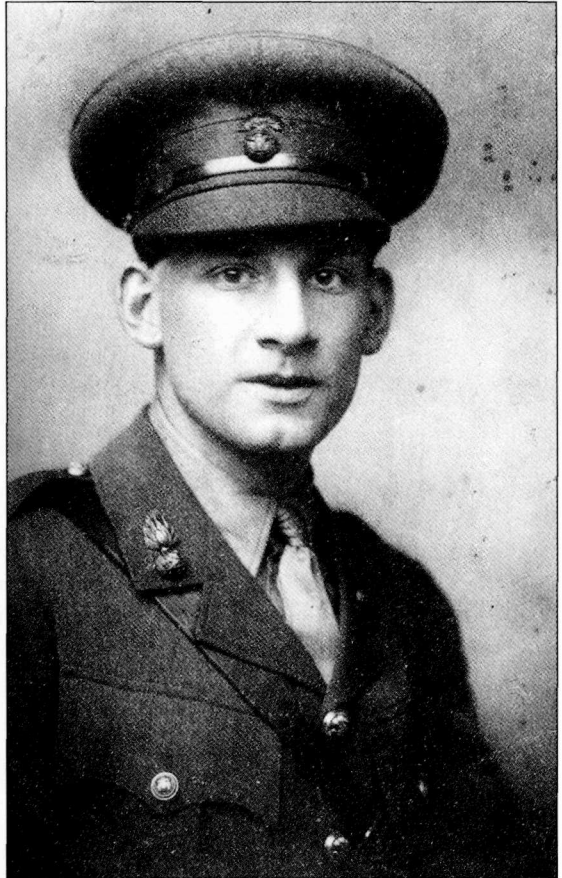
Deze vragen zijn, ik geef het toe, de voor de hand liggende vragen die de Eerste Wereldoorlog oproept. Eén van de luguberste evocaties van deze oorlog is de metafoor van de Amerikaanse schrijver Scott Fitzgerald in *Tender is the Night*. Hij beschrijft de oorlogvoerende volkeren als langzaam voortschuivende monsters, 'dying in front and pushing forward behind'. We zien hoe de achtersten in de mensenkluwen de voorsten in de afgrond van de loopgraven duwen, als een voortgaand proces van vernietiging, zonder doel en zonder eind. Onze bloedige twintigste eeuw, geen eeuw uit de menselijke geschiedenis kent in absolute als in relatieve zin zoveel slachtoffers door oorlog en geweld als de onze, stelt ons voor in essentie onbeantwoorbare, en daardoor uiterst pijnlijke vragen naar de aard van onze samenlevingen, naar het menselijk vermogen om te lijden en anderen te laten lijden.

In elke oorlog sneuvelen soldaten, maar dat is geen vrijbrief voor onverschilligheid ten aanzien van de aard van de oorlogvoering en de wijze waarop met de levens van soldaten wordt omgesprongen. De Tweede Wereldoorlog kan, terecht, gezien worden als een strijd tussen Goed en Kwaad, die nu eenmaal dwong tot de inzet en opoffering van alle menselijke en materiële hulpbronnen waarover de geallieerden beschikten. Maar toch is er een kenmerkend verschil met de Eerste Wereldoorlog. Aan de vooravond van de landingen bij Normandië in 1944 schreef de geallieerde opperbevelhebber Eisenhower zijn ontslagbrief, voor het geval de landingen de volgende dag zouden mislukken. Hij wenste in geen geval dat na een mislukking op de eerste dag de landingen op dezelfde wijze zouden worden voortgezet. Het verschil tussen Eisenhower en zijn collega Robertson is opvallend en des te opvallender wanneer men bedenkt dat bij de landing op Omaha Beach, de bloedigste van de vier landingsplaatsen en nog al schokkend in beeld gebracht in de film *Saving Private Ryan*, 20.000 soldaten sneuvelen terwijl de eerste dag van de Slag van de Somme 20.000 Engelse

soldaten het leven kostte.

Dat is het blijvende raadsel van de Eerste Wereldoorlog: hoe konden generaals, politici, en burgers, hoe konden samenlevingen die ten strijde trokken ter verdediging van de beschaving en de democratie en oorlog voerden om een eind aan alle oorlogen te maken volharden in het opofferen van opeenvolgende jaarklassen soldaten? Dit raadsel raakt aan het karakter van de eigen samenleving, aan de wezenskenmerken van gewone mensen, aan het menselijk tekort en aan de menselijke grootheid. Daarom zal de Eerste Wereldoorlog blijven fascineren, afgezien nog van de onloochenbare omstandigheid dat onze twintigste eeuw niet te begrijpen is zonder diepgaande kennis van de oorzaken, verloop en gevolgen van de *Great War*.

Het raadsel van de Eerste Wereldoorlog kan men trachten te ontwarren door de schijnwerper te richten op de gevolgen van de industriële revolutie die de materiële voorwaarden schiep voor de gemechaniseerde oorlogvoering, op de wapentechnologische ontwikkeling die samen met de defensieve drieslag van machinegeweer, loopgraaf en prikkeldraad elk offensief een suïcidaal karakter gaf, op het proces van staatsvorming waardoor de Europese samenlevingen een instrument in handen kregen om alle menselijke en materiële hulpbronnen voor de oorlogvoering te mobiliseren, en op processen van democratisering en nationalisering, waardoor burgers het



Siegfried Sassoon in officiersuniform. Uit: Jean Moorcroft Wilson, *Siegfried Sassoon. The Making of a War Poet. A biography, 1886-1918* (Londen 1999) afb. 1.

een vanzelfsprekende plicht en eer begonnen te vinden hun eigen staat en natie te verdedigen. Deze processen tezamen maakten dat de Eerste Wereldoorlog de eerste totale oorlog werd waarin geen legers maar hele samenlevingen tegenover elkaar stonden en waarin die samenlevingen elkaar op het slagveld probeerden dood te laten bloeden en door blokkade en duikbootoorlog elkaars bevolking probeerden uit te hongeren. We moeten ons afvragen waarom het Europese statensysteem zich ook en misschien wel juist als een oorlogssysteem manifesteerde. Het karakter van internationale conflicten vraagt om analyse, zowel vanuit machtspolitiek, economisch als ideologisch perspectief. Bellicistische ideologieën, zoals het sociaal-darwinisme, spelen een rol, evenals de gebreken van het besluitvormingsproces, nationaal en internationaal. We moeten ons met dit alles, en nog meer bezighouden. Zeker, maar ik zelf kom steeds terug bij de ervaringen van al die ontelbare individuen, van al die mensen die de oorlogsmachine op gang hielden en tegelijk de ellende ervan aan den lijve ondergingen. Naar mijn opvatting verschaffen hun brieven naar huis, hun dagboeken, autobiografieën en romans, hun mondelinge getuigenissen en hun gedichten door hun authenticiteit de beste ingang tot het raadsel van de Eerste Wereldoorlog. Zij waren er tenslotte bij, als slachtoffer en als dader.

Daarom keer ik steeds naar ze terug, naar Barbusse en Barthas, Remarque en Jünger, Blunden, Graves en Owen, maar vooral ook naar Siegfried Sassoon.² Niet zo zeer omdat deze laatste misschien wel de bekendste (anti-)oorlogsdichter van de Eerste Wereldoorlog is geworden, maar vooral omdat hij zoveel tegenstrijdige aspecten in zijn persoon combineert. *Happy warrior*, arrogante officier die zijn uniformhemden op maat liet maken, haatdragende en moordlustige soldaat die er avond aan avond op uitrok om Duitsers te doden, dichter die de zelfgenoegzaamheid van generaals en politici aan de kaak stelt, rebel tegen de oorlog die dienst weigert en die later, zonder zijn protest op te geven toch weer naar het front terugkeert omdat hij zijn soldaten niet langer in

2 Henri Barbusse, *Le feu*, 1917 (Ned. vert. *Het vuur*, 2001), Louis Barthas, *Les carnets de guerre de Louis Barthas, tonnelier, 1914-1918*, 1997 (Ned. vert. *De oorlogsdagboeken van Louis Barthas, tonnenmaker, 1914-1918*, 1998); Erich Maria Remarque, *Im Westen nichts Neues*, 1929 (Ned. vert. *Van het westelijk front geen nieuws*, 1929 en 1994); Ernst Jünger, *Im Stahlgewitter*, 1929; Edmund Blunden, *Undertones of War*, 1928; Robert Graves, *Goodby to All That*, 1929; Wilfred Owen, *The Complete Poems of Wilfred Owen*, 1963.

de steek wil laten. Door Sassoon kunnen we proberen de menselijke tegenstrijdigheden van de oorlog te doorgronden, leren we af met simpele antwoorden genoeg te nemen en raken we steeds weer in morele en intellectuele verwarring, zoals het ook hoort bij zo iets ongrijpbaar wreeds en groots als oorlog nu eenmaal is.

Siegfried Sassoon groeide op in het landelijke Kent in de gegoede middenklasse, waar een huishoudelijk staf van een tiental bedienden gewoon was. Hij leidde een leven van *cultivated idleness*, zoals Bergonzi (1980: 60) het noemt. 's Zomers speelde hij cricket en golf, in de winter deed hij mee aan de vossenjacht en steeplechases, waarvan hij er tot zijn grote voldoening enkele met zijn paard Cockbird wist te winnen. Ondertussen verkeerde hij ook in literair-culturele milieus, probeerde hij zonder al te veel succes poëzie te schrijven en worstelde hij met zijn homoseksuele gevoelens.

De oorlog kwam als het ware voor de dan bijna 28 jarige Sassoon op het juiste moment. Het leek wel alsof hij op het uitbreken van de oorlog had gewacht (Wilson 1998: 179). Nog voor Engeland op 4 augustus officieel bij de oorlog betrokken raakte, had Sassoon zich als vrijwilliger aangemeld. De oorlog scheen problemen op te lossen die tot dan toe voor hem onoplosbaar waren gebleken. De oorlog loste het probleem van een stijgende schuldenlast op, bevrijdde hem van zijn afhankelijkheid van zijn moeder en verschafte hem, naar later bleek, het onderwerp voor zijn poëzie waar hij tot dan toe tevergeefs naar op zoek was geweest. Belangrijker dan dit was dat de oorlog Sassoons leven die betekenisvolle inhoud gaf waarnaar hij eerder tevergeefs op zoek was geweest. Daar kwam bij dat hij het leger hem bevrijdde van 'any sense of personal responsibility' (Wilson 1998: 180). Eerst wilde Sassoon ook slechts als gewoon soldaat dienen omdat hij voor de verantwoordelijkheid die een officier moest dragen, terugschok.

Oorlog als bevrijdend en tegelijk zingevend avontuur dat zo aantrekkelijk was omdat niemand kon vermoeden hoe gruwelijk de loopgravenoorlog zou worden. Daarbij kwam dat Sassoon, als zovelen, niet twijfelde aan de juistheid van de oorlog, die hij gerechtvaardigd en noodzakelijk vond. Voor iemand als Sassoon met zijn *middle class* en *public school* achtergrond was dat overigens vanzelfsprekend. Oorlog als oplossing voor individuele psychologische en economische problemen, als uitvlucht uit het uitzichtloze dagelijkse bestaan, een oplossing bovendien die door de samenleving bejubeld werd als een uiting van patriottisch plichtsbesef en van heldenmoed. Voor de meeste vrijwilligers van augustus

1914 zal, in verschillende verhoudingen, een zelfde combinatie van factoren gegolden hebben, al zal naarmate men lager in de sociaal-economische hiërarchie stond, de economische en sociale dwang groter zijn geweest. Het oorlogsenthouiasme van 1914 was, zo bezien, eerder vanzelfsprekend dan een mysterie. Alleen omdat wij achteraf de gruwelijke werkelijkheid van de loopgravenoorlog kennen, verbazen we ons over dat enthousiasme.

Aanvankelijk was Sassoon nog een *happy warrior* die in de stijl van de nationalistische retoriek van Rupert Brooke ('If I should die, think only this of me:/ That there's some corner of a foreign field/ That is for ever England') probeerde te dichten. Nog in de zomer van 1915 beschouwt hij de oorlog als een bevrijding. In *Absolution* schrijft hij '... War is our scorge; yet war has made us wise,/ And, fighting for our freedom, we are free./ ... We are the happy legion, for we know/ Time's but a golden wind that shakes the grass.' (WP: 15). Eenmaal aan het front, dat hij november 1915 bereikt, zinkt de realiteit van de oorlog met al zijn gruwelijkheden echter langzaam in. De dood van zijn broer Hamo in Gallipoli en van een aantal van zijn vrienden heeft daar zeker toe bijgedragen.

De grote omslag in zijn houding tegenover de oorlog vindt plaats in het voorjaar van 1916. Sassoon, dient dan als tweede luitenant van het eerste bataljon van de Royal Welch Fuseliers als transport officier aan het Somme front. De grote slachting daar zou pas op 1 juli 1916 beginnen. Maar dat betekende niet dat er geen soldaten sneuvelde. Men beschoot elkaar met artillerie, er waren nachtelijke *trench raids* en verkenningsstochten in het niemandsland, het prikkeldraad voor de eigen loopgraven moest hersteld worden, aanvalsliepgraven gegraven. Al doende stootte men op elkaar, een schermutseling volgde, en dan vielen er altijd slachtoffers. Het Britse leger telde in 1916 zo'n anderhalf miljoen soldaten (Winter 1992: 7) en per dag rekende men, ook als er geen grote slag werd uitgevochten, met het verlies van zevenduizend man, doden en gewonden. *Normal wastage* noemden de officieren van de Generale Staf dat schouderophalend; *waste*, zoals in *wastepaper basket*, prullenbak (Fussell 1975: 41).

Wanneer op 18 maart de duisternis gevallen is, trekt de twintigjarige David Cuthbert Thomas, tweede luitenant in hetzelfde bataljon als Sassoon, met zijn soldaten het niemandsland tegenover het Noord-Franse dorpje Fricourt in om prikkeldraadversperringen te herstellen. De nieuwe commandant van het bataljon, kolonel Stockwell, had daartoe opdracht gegeven, omdat de bestaande verdediging 'nog geen kruiwagen' zou kunnen tegenhouden. Tegen half elf wordt Thomas door een verdwalde kogel in

de hals geraakt. Wat er vervolgens gebeurde, kunnen we lezen in *Goodbye to All That* van Robert Graves, die die nacht het bevel voerde over alle *working parties* van het bataljon. Het leek niet ernstig, een mooie wond, de wervelkolom noch een slagader was geraakt. In ieder geval kon Thomas gewoon zelf naar de eerste hulppost lopen. De bataljonsarts, Kelsey Fry, sprak wat bemoedigende woorden. Als hij maar stil zou blijven liggen, kwam alles wel goed. Maar Thomas richtte zich op om uit zijn tuniek een brief te pakken, geschreven voor zijn meisje in Glamorgan voor het geval hij zou sterven. Hij vroeg een verpleger de brief te posten. Toen zag de dokter, in het burgerleven keel, neus en oorarts, dat Thomas naar adem begon te happen. Hij probeerde nog een tracheotomie, maar het was al te laat (Wilson 1998: 239; Graves: 162-4).

De dood van Thomas greep Graves zeer aan, maar Sassoon, zoals Graves schreef, nog meer. Thomas was voor de homoseksuele Sassoon niet een vriend, maar *de* vriend, hoewel Sassoon zijn diepe genegenheid voor Thomas angstvallig verborgen heeft gehouden. Tien dagen voor Thomas' dood had Sassoon een sonnet voor hem geschreven, *A Subaltern*. Een dag voor zijn dood zag hij hem voor het laatst, toevallig las Thomas toen juist Sassoons gedicht. Wanneer Sassoon de onheilstijding verneemt, trekt hij zich terug in een berkenbosje. Hij huilt en huilt. 'To-day I knew what it means to find the soul washed pure with tears, and the load of death was lifted from my heart' (SSD: 45). Met krijt schrijft hij Thomas' naam op een boomstam, hij vlecht een slinger van klimop, en hij plukt een sleutelbloem, 'for his yellow hair and kind grey eyes, my dear, my dear' (SSD: 45). Wanneer Thomas samen met twee kameraden 's avonds wordt begraven, schrijft Sassoon: 'I knew Death then' (MFM: 304). En dan schrijft hij ook de regels waarmee ik dit artikel begon 'As for me, I had more or less made up my mind to die, the idea made things easier' (MFM: 311). Dit fatalisme, deze aanvaarding van de dood als verkieslijke uitweg, een houding die vele lotgenoten met Sassoon deelden, maakt paradoxaal genoeg de voortzetting van de strijd draaglijker, dempt mogelijk verzet tegen de abominabele omstandigheden en draagt dus bij tot het instandhouden van de oorlogsmachine. Het is een onverwachte conclusie.

Fatalisme, verdriet en berusting maken daarna snel plaats voor woede, haat, moordlust en doodsverlangen. Wanneer Sassoon in de eerste lijn wordt geplaatst, trekt hij iedere avond het niemandsland in, 'looking for Germans to kill', zoals Graves schrijft (Graves: 164). Wraakzucht en moordlust dreven hem voort. In zijn dagboek noteert Sassoon op 1 april:

'I used to say I couldn't kill anyone in this war; but since they shot Tommy I would gladly stick a bayonet into a German by daylight ... Now I've known love for Bobbie and Tommy, and grief for Hamo and Tommy, and hate has come also, and the lust to kill' (SSD: 52). Op 4 april beschrijft Sassoon zijn bloeddorst: 'I want to smash someone's skull' en zijn doodsdrift: 'And death is the best adventure of all – better than living idleness and sinking into the groove again and trying to be happy. Live is precious to us all now; too precious to keep long' (SSD: 53). We zien hier motieven waarvan we het bestaan niet graag erkennen, maar persoonlijke haat, moordlust en doodsverlangen zijn vaak de motoren die soldaten voortdrijven. Sassoon ziet ze met enige verbazing bij zich zelf ontstaan. Wie zich niet kan voorstellen dat mensen, beschaafde mensen nog wel die van poëzie en opera houden, met plezier kunnen moorden, wordt door Sassoon gewezen op die duistere kanten van de *condition humaine*. De moordende soldaat schuilt in ons allen. We zien hier ook de werking van een onheilspellend mechanisme dat de oorlogsmachine in steeds hogere versnelling kan jagen. Wraak roept wraak op.

Maar ook andere motieven spelen bij Sassoon, die inmiddels door zijn soldaten uit bewondering voor zijn roekeloosheid *Mad Jack* wordt genoemd, een rol, zoals persoonlijke reputatie en publiek prestige: 'I want to get a good name in the Battalion, for the sake of poetry and poets, whom I represent' (SSD: 51). Met zijn gedichten over de ellende van de loopgraven begint hij immers een zekere reputatie op te bouwen.³ Hij wil aantonen dat dichters die weigeren de oorlog te verheerlijken, ook goede soldaten kunnen zijn, alweer zo'n intrigerende paradox. In zijn *Memoirs of a Fox-Hunting Man* kijkt Sassoon overigens met gemengde gevoelens terug op zijn gedrag in die weken: 'It was a phase in my war experience – no more irrational than the rest of the proceedings, I suppose; it was an outburst of blind bravado which now seems paltry' (MFM: 305). Zijn commandant, die inderdaad geloofde dat Sassoon erop uit was te sneuvelen, maakte overigens snel een eind aan diens nachtelijke avonturen in het niemandsland door hem naar een trainingscursus te sturen.

Een gedicht dat hij schreef naar aanleiding van die trainingscursus, meer in het bijzonder van de bajonet training, toont niet alleen zijn veranderde houding tegenover de oorlog, maar ook zijn veranderde poëzie. In plaats van de negentiende eeuwse lyrische toon ontwikkelt hij een bitter,

³ Zijn eerste loopgravedicht, *The Redeemer*, een beschrijving van een nachtelijke *working party* bij Festubert, verscheen in Cambridge Magazine op 29 april 1916.

satirisch en cynisch idioom waarin hij zijn toenemende kritiek op de oorlog kan vormgeven. *The Kiss* is een satire op de bloeddorstige taal van de instructeur over kogel en bajonet: 'To these I turn, in these I trust -/ Brother Lead and Sister Steel./ To his blind power I make appeal, I guard her beauty clean from rust' (WP: 29). Meer en meer beschrijft hij het ellendige lot van de soldaten in de loopgraven, ridiculiseert hij het triomfalisme aan het thuisfront. Zijn hardste kritiek treft later de koude zelfgenoegzaamheid van de generaals, de politici en de jingoïstische pers die voor het lot van de



Engelse loopgraaf bij de Slag van de Somme (1916). Uit: John Keegan, *De Eerste Wereldoorlog 1914-1918* Amsterdam 2000).

lijdende soldaat geen oog hebben. In *Blighters* fantaseert hij hoe een tank een zaal waar het aangeschoten publiek van een nationalistische show geniet, binnendendert: 'I'd like to see a Tank come down the stalls,/ Lurching to ragtime tunes, or "Home, sweet Home",/ And there'd be no more jokes in Music-halls/ To mock the riddled corpses round Bapaume' (WP: 68).

Het fascinerende van Sassoon is dat hij zijn toenemende kritiek op de oorlog, de wijze van oorlogvoering, de generaals en de politici lange tijd weet te combineren met zijn verlangen zelf aan de strijd deel te nemen.

Wanneer hij van de trainingscursus terugkeert, neemt hij zijn rol van *Mad Jack* weer op. Op 25 mei 1916 doet hij mee aan een nachtelijke *trench raid*. Het wordt een ramp. Sassoon keert later in de nacht naar het niemandsland terug om gewonde soldaten terug te brengen, waaronder de zwaargewonde korporaal O'Brien, die sterft wanneer Sassoon hem in de Engelse loopgraaf in veiligheid heeft gebracht. Voor dit vertoon van *conspicuous gallantry* ontving Sassoon het Military Cross, een hoge onderscheiding. Tot zijn verdriet was het hem niet gegund op 1 juli 1916 aan het begin van de Slag van de Somme deel te nemen.

Het is verbazingwekkend hoe lang Sassoon deze tegenstrijdige elementen van zijn persoonlijkheid, de groeiende afkeer van de oorlog en zijn verlangen er aan deel te nemen, zijn poëtische bevlogenheid en zijn voorliefde voor het roekeloze avontuur, kan verzoenen. Na april 1917, na de Battle of Arras, waar hij voor de tweede maal bij een aanval gewond geraakt, lukt hem dat niet meer. De gruwelijkheden die hij in de Hindenburg Trench beleeft en die de maanden daarna telkens in hallucinaties terugkeren, brengen hem er toe publiekelijk tegen de oorlog en de wijze waarop hij gevoerd wordt, te protesteren. De afschrikwekkende beelden van rottende lijken, in bizarre omarmingen en in verschillende staat van verminking, blijven hem de rest van zijn leven achtervolgen. In *To the Warmongers* smijt Sassoon het thuisfront als het ware in het gezicht: 'I'm back again from hell/ With loathsome thoughts to sell:/ Secrets of death to tell;/ And horrors from the abyss./ Young faces bleared with blood,/ Sucked down into the mud,/ You shall hear things like this ...' (WP: 77). En horen zal het publiek nog van Sassoon, van zijn gedichten – zijn eerste bundel oorlogspoëzie *The Old Huntsman* verschijnt in mei 1917 en wordt over het algemeen juichend ontvangen – maar ook anderszins.

Tijdens zijn genezingsproces komt Sassoon in contact met een kring van pacifisten rond Lady Ottoline Morrell, waartoe onder anderen ook Bertrand Russell behoorde. Gesteund door hen formuleert Sassoon dan zijn publieke protest tegen de oorlog op, zijn befaamde *A Soldier's Declaration*: 'I am making this statement as an act of willful defiance of military authority, because I believe that the War is deliberately prolonged by those who have the power to end it. I am a soldier, convinced that I am acting on behalf of soldiers. (...) I have seen and endured the sufferings of the troops, and I can no longer be a party to prolonging those sufferings for ends which I believe to be evil and unjust. (...) On behalf of those who suffering now, I make this protest against the deception which is being

practised on them. Also I believe that it may help to destroy the callous complacency with which the majority of those at home regard the continuance of agonies which they do not share and which they have not sufficient imagination to realise.³

Sassoon hoopte erop dat hij door zijn protest, dat uiteindelijk net zo impulsief was als zijn nachtelijke wraaktochten in het niemandsland, voor een krijgsraad gebracht zou worden zodat zijn protest tegen de oorlog zijn grootste politieke effect zou hebben. Maar dat werd hen niet gegund. Robert Graves en anderen spanden zich daarentegen in om hem een krijgsraad met een lange gevangenisstraf als gevolg te besparen en ook de militaire autoriteiten voelden weinig voor zo'n publieke vertoning. Sassoon werd voor een *Medical Board* gebracht die verklaarde dat Sassoon aan shellshock leed en behandeling in een psychiatrisch ziekenhuis voorschreef. Aldus werd de angel uit Sassoons protest getrokken.

Snel al moest Sassoon de futiliteit van zijn protest erkennen. Aan de oorlog en aan het lijden van de gewone soldaten, wier ellendig lot hem voor alles tot zijn protest had gebracht, veranderde niets, zoals ook zijn persoonlijke strafexpedities tegen de Duitsers aan de loop van de oorlog niets had veranderd. De machteloosheid van het individu, het onvermogen om uit de oorlogsmachine te breken werd pijnlijk duidelijk. Zijn protest leverde Sassoon niets op, behalve persoonlijke veiligheid, bijna het tegenovergestelde van wat hij wilde. Dat zijn *Declaration* op 30 juli in het Lagerhuis door een bevriende parlementariër werd voorgelezen en op 31 juli, precies de dag waarop de rampzalige Slag van Passchendaele begon, in *The Times* werd gepubliceerd, veranderde daaraan niets. De regering kon de *Declaration* afdoen als een betreurenswaardige *faux pas* van een moedig officier voor wie de spanningen aan het front teveel waren geworden.

Op 23 juli 1917 arriveerde Sassoon in Craiglockhart Hospital bij Edinburgh waar hij onder behandeling werd gesteld van Dr. Rivers, die al snel begreep dat Sassoon niet aan *war neurosis*, maar aan *anti-war neurosis* leed.⁴ In Craiglockhart genoot Sassoon grote bewegingsvrijheid. Hij kon gaan golfen wanneer hij wilde. Hij kon zich weer aan zijn poëzie wijden, hij ontving en bezocht zijn literaire vrienden. Samen met Wilfred Owen werkte hij aan diens eerste oorlogsgedichten waarvan *Anthem for doomed Youth* het indrukwekkendste is. Maar het contrast tussen het aangename

4 De relatie tussen Sassoon en Rivers komt uitvoerig aan de orde in Pat Barker, *Regeneration* (1991). De verfilming van dit boek onder de gelijknamige titel door G. MacKinnon uit 1997 is alleszins de moeite waard.

en veilige bestaan in Craiglockhart en het lot van zijn soldaten, die hij in de steek had gelaten, bleef aan Sassoons gemoedsrust knagen. Precies daarop baseerde Dr. Rivers zijn pogingen om Sassoon te bewegen zijn protest op te geven en weer naar het front te gaan. Wanneer hij verneemt hoe in september zijn oude bataljon bij de Slag van Polygon Wood bij Ieper vreselijke verliezen lijdt, neemt zijn wroeging ondraaglijk toe. In *Sick Leave* beschrijft hij hoe zijn kameraden zich rond zijn bed verzamelen: 'They whisper to my heart; their thoughts are mine,/ "Why are you here with all your watches ended?/ From Ypres to Frise we sought you in the Line."/ In bitter safety I awake, unfriended;/ And while the dawn begins with slashing rain/ I think of the Battalion in the mud./ "When are you going out to them again?/ Are they not still your brothers through our blood?"' (CP: 94). En Sassoon besluit terug te gaan. In november acht een Medical Board hem weer geschikt voor *general service* en herstelt hem in zijn status van 'an officer and a gentleman'. In *Banishment* zoekt hij tenslotte een



Otto Dix, *Flanders*. Schilderij van de derde Slag bij Ieper (1917). Uit: Hew Strachan ed., *The Oxford illustrated history of the First World War* (Oxford en New York 1998) 180.

rechtvaardiging voor zijn protest en voor zijn terugkeer: 'Love drove me to rebel./ Love drives me back to grope with them through hell./ And in their tortured eyes I stand forgiven' (WP: 108).

Wanneer Sassoon terugkeert naar zijn regiment, is hij niet langer de patriottische jongeman die zich nog voor de oorlog was uitgebroken reeds als vrijwilliger had gemeld. Hij was ook niet meer de Mad Jack, die erop uit ging om Duitsers te vermoorden. De futiliteit van zijn protest tegen de oorlog erkende hij, maar zijn afkeer van de oorlog verhardde naarmate de slachtingen aan het front voortduurden. Hij kon zich slechts verzoenen met zijn eigen machteloosheid om een einde aan de oorlog te maken door weer het lot te delen van de ergste slachtoffers ervan, de gewone soldaten.. Het is de ultieme paradox. Als officier wilde hij zijn manschappen zo goed mogelijk tegen ellende van de oorlog beschermen. Hij zorgt voor thee voor een paar uitgeputte soldaten die te laat arriveerden: 'It is these little things that make the war bearable' (SDD: 257). Maar de oorlogsmachine maalt door, en Sassoon levert daaraan zijn bijdrage omdat hij niet anders kan. Ook zijn soldaten zullen sneuvelen. Er is geen ontsnappen mogelijk. Maar ook geen heldendom, geen triumfalisme, allen maar dood.

Waarom meldden zich zo velen als vrijwilliger, waarom waren zij bereid de ellende van de oorlog te verdragen, waarom moordden zij, waarom keerden zij terug naar de hel van de loopgraven? Juist door zijn tegenstrijdigheden en paradoxen brengt Sassoon ons dicht bij het mysterie van de Eerste Wereldoorlog. 'Have you forgotten yet? .../Look up, and swear by the green of spring that you 'll never forget' (uit: *Aftermath*, WP: 143).

Referenties

Werk van Sassoon:

SSD - Sassoon, Siegfried (1983), *Diaries, 1915-1918*, London: Faber and Faber.

MFM - Sassoon, Siegfried (1928, 1960), *Memoirs of a Fox-Hunting Man*, London: Faber and Faber.

WP - Sassoon, Siegfried (1983), *The War Poems*, London: Faber and Faber.

Secundaire literatuur

- Bergonzi, Bernard (1980), *Heroes' Twilight. A Study of the Literature of the Great War*. London: MacMillan.
- Brodie, Bernard (1959, 1965), *Strategy in the Missile Age*. Princeton: Princeton University Press.
- Fussell, Paul (1975), *The Great War and Modern Memory* London: Oxford University Press.
- Graves, Robert (1929), *Goodbye to All That*, Penguin Modern Classics.
- Wilson, Jean Moorcroft (1999), *Siegfried Sassoon. The Making of a War Poet. A biography, 1886-1918*. London: Duckworth.
- Winter, Denis (1992), *Haig's Command. A Reassessment*. Penguin Books.